

Olena Kruhlova, Candidate of Economic Sciences, Professor
State Biotechnological University
Kharkiv, Ukraine
Serhii Misnyk, PhD Student
State Biotechnological University
Kharkiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-569-3-11>

DEVELOPMENT OF A BUSINESS MODEL FOR ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF ENVIRONMENTAL CHALLENGES AND ECONOMIC SECURITY THREATS

РОЗВИТОК БІЗНЕС-МОДЕЛІ ПІДПРИЄМСТВА З УРАХУВАННЯМ ЕКОЛОГІЧНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ

У сучасних динамічних умовах екологічних викликів, зростаючих вимог до сталого розвитку та посилення регуляторного тиску підприємства різних видів економічної діяльності стикаються з необхідністю переосмислення своїх бізнес-моделей. Зокрема, у рамках стратегії «Зелений курс ЄС» (European Green Deal) [1], спрямованої на досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, із 2024 року передбачене звітування компаній про вплив їхньої діяльності на довкілля, соціальні аспекти й управління (ESG), впровадження цифрових паспортів продукції для забезпечення прозорості щодо її екологічних характеристик, стандартів енергетичної ефективності для будівель. Водночас впровадження екологічно орієнтованих бізнес-моделей хоча й забезпечує стратегічні переваги в довгостроковій перспективі, але може супроводжуватися низкою економічних ризиків для самого підприємства, особливо на етапі трансформації. Зокрема, сертифікація продукції та модернізація виробництва потребують значних капіталовкладень; впровадження «зелених» практик може збільшити собівартість продукції (екологічна упаковка, логістика); компанії, які швидше впровадили екологічні моделі, отримують конкурентні переваги (ESG-рейтинги, доступ до «зеленого» фінансування), що може послабити позиції повільніших гравців. Ураховуючи тенденції з екологізації діяльності й економічні ризики, що у зв'язку із цим виникають, актуальним є дослідження

залежності між масштабами впровадження екологічних стратегій та ключовими показниками економічної безпеки підприємства. Для дослідження зазначеної залежності авторами цієї роботи обґрунтовано науково-методичний підхід до визначення напрямів розвитку бізнес-моделі підприємства з урахуванням екологічних викликів і загроз економічній безпеці. Розроблений підхід поєднує кількісний та матричний методи аналізу результатів діяльності підприємства, що дозволяє визначити його стратегічне положення та обґрунтувати подальші дії для збереження або вдосконалення бізнес-моделі, ураховуючи рівень екологізації та економічну безпеку. Відповідно до розробленого підходу послідовність розрахунків така:

Етап 1. Формування вибірки підприємств. Для дослідження бізнес-моделей підприємств із урахуванням аспектів екологізації та економічної безпеки діяльності рекомендовано використовувати дані компаній, що звітують за стандартами CDP (Carbon Disclosure Project) та оприлюднюють звітність за результатами господарської діяльності.

Етап 2. Оцінка рівня екологізації на підприємстві. Масштаб екологізації рекомендовано визначати з огляду на позицію компанії в рейтингу CDP. Відповідно до методики стандарту CDP залежно від впливу на довкілля підприємство отримує оцінки від F (найнижчий рівень розкриття інформації) до A (лідер): F, D/ D (-), C/ C (-), B/ B (-), A/ A (-).

Етап 3. Визначення рівня економічної безпеки підприємства. Для цього використовується показник чистого фінансового результату підприємства. Рівень економічної безпеки визначається, ураховуючи абсолютне значення чистого фінансового результату та динаміку рентабельності діяльності підприємства. Залежно від поєднання цієї інформації (абсолютного значення чистого фінансового результату й динаміки рентабельності діяльності) економічна безпека підприємства характеризується за чотирирівневою якісною шкалою таким чином: D – критично, C – дуже ризиково, B – ризиково, A – безпечно. Умови оцінювання такі: якщо протягом аналізованого періоду фінансовий результат підприємства негативний, а рентабельність діяльності зменшується з року в рік, то рівень економічної безпеки визначається як критичний (D); якщо фінансовий результат негативний, проте рентабельність діяльності зростає за роками, то рівень економічної безпеки визначається як дуже ризиковий (C); якщо фінансовий

результат позитивний, проте рентабельність діяльності зменшується за роками, рівень економічної безпеки визначається як ризиковий (В); якщо фінансовий результат позитивний, а рентабельність діяльності не зменшується за роками, то діагностується економічно безпечний стан підприємства (А).

Етап 4. Побудова матриці «екологізація – економічна безпека». На цьому етапі поєднується інформація щодо рівня екологізації та економічної безпеки компанії у двовимірній матриці, на осях якої відображається рівень екологізації діяльності підприємства (вісь Х) та рівень економічної безпеки (вісь Y).

Етап 5. Висновок. Поєднання інформації щодо рівня екологізації та економічної безпеки дає змогу визначити позицію компанії за чотирма стратегічними зонами: зона сталого лідерства (А), традиційного розвитку (В), екологічного ризику (С), критичної вразливості (D). Умови для позиціонування компанії в матриці «екологізація – економічна безпека» такі: якщо в матриці координати компанії становлять $AxAy$, $AxBu$, $BxAy$, то компанія знаходиться в зоні сталого лідерства; $CxAy$, $CxBu$, $CxCy$, $BxBu$, $BxCy$, $AxCy$ – у зоні традиційного розвитку; $DxAy$, $DxBu$, $DxDy$, $AxDy$, $FxAy$, $FxBu$, $FxDy$, $AxDy$ – у зоні екологічного ризику; $DxCy$, $DxDy$, $CxDy$, $FxCy$, $FxDy$, $CxDy$ – у зоні критичної вразливості. Позиціонування підприємства в матриці дозволяє візуалізувати його стратегічне положення та обґрунтувати подальші дії для збереження або вдосконалення бізнес-моделі.

Присутність компанії в зонах А чи В свідчить про подальшу підтримку рішень щодо екологізації її діяльності. Якщо компанія знаходиться в зонах С чи D, це означає наявність стратегічних загроз, що потребують перегляду управлінських підходів. Перебування в зоні С (висока екологізація – низька економічна безпека) – підприємство демонструє екологічну активність, що відбувається, однак, без належного економічного обґрунтування, це ставить під загрозу фінансову стійкість і потребує оптимізації витрат і пошуку економічних стимулів для підтримки екологічних ініціатив; у зоні D (низька екологізація – низька економічна безпека) ситуація є найбільш критичною: підприємство не лише не впроваджує екологічних практик, але й має низький рівень економічної стійкості, що потребує трансформації бізнес-моделі, залучення інвестицій, пошуку резервів ефективності та реалізації екологічно й економічно виправданих стратегій розвитку.

Застосування розробленого науково-методичного підходу до визначення напрямів розвитку бізнес-моделі, ураховуючи рівень екологізації та економічну безпеку підприємства, розглянуто на основі інформації про глобальні ІТ-компанії, зокрема Apple, Microsoft Corp., Amazon.com. Inc. Спираючись на дані щодо лідерів рейтингу CDP [2] та показники діяльності компаній [3–5], наведені у відкритому доступі, зроблено висновок, що на фоні позитивного фінансового результату, збереження та зростання рентабельності досліджувані компанії неповною мірою розкривають свій вплив на зовнішнє середовище та мають неоднозначні оцінки щодо динаміки викидів у ланцюгу постачання та за його межами. Це свідчить про існування потенційних ризиків для довгострокової економічної безпеки підприємств, зумовлених вимогами до прозорості сталого розвитку з боку інвесторів, споживачів і регуляторів. Відтак, удосконалення бізнес-моделей має супроводжуватися більш системним підходом до управління екологічними аспектами діяльності, зокрема впровадженням інструментів моніторингу викидів, підвищенням точності звітності й інтеграцією принципів циркулярної економіки у стратегічне планування.

Література:

1. The European Green Deal. Striving to be the first climate-neutral continent. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
2. CDP Scores and A List. URL: <https://cdp.net/en/data/scores>
3. Apple. URL: <https://ir.aboutamazon.com/annual-reports-proxies-and-shareholder-letters/default.aspx>
4. Microsoft Corp. URL: <https://www.microsoft.com/investor/reports/ar24/index.html>
5. Amazon.com. Inc. URL: https://s2.q4cdn.com/299287126/files/doc_financials/2025/ar/Amazon-2024-Annual-Report.pdf